

ЎҚУВЧИ-ЁШЛАРНИНГ ВАТАНПАРВАРЛИК ТАРБИЯСИ МУҲИМ ИЖТИМОЙ - ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

К. Р. Абдуллаев

Низомий номидаги ТДПУ, мустақил-илмий изланувчиси

***Аннотация.** Мазкур мақола мамлакатимизда амалга оширилаётган ватанпарварлик муаммоси масалаларига бағишланган бўлиб, унда «ватанпарварлик» ва «ватанпарварлик тарбияси» моҳияти очиқ берилган. Мақолада олимларимиз ва уларнинг хорижлик ҳамкасбларининг ватанпарварлик тарбиясига доир қимматли фикрлари таҳлили ҳамда тамойиллари ўз аксини топган. Шунингдек мақолада «ватанпарварлик» ва «ватанпарварлик тарбияси» нинг ижтимоий-педагогик асослари ёритилган.*

***Калит сўзлар:** ватанпарварлик, ватанпарварлик тарбияси, ватанпарварлик гоҳиси, минталитет, мудофаа қудрати, ижтимоий муҳит, тарих, қадрият, маънавият, муқаддас замин, фуқаровий бурч.*

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ШКОЛЬНИКОВ КАК ВАЖНАЯ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

К. Р. Абдуллаев

ТДПУ имени Низами, исследователь

***Аннотация.** Данная статья посвящена проблемам патриотизма в нашей стране, раскрывает сущность «патриотизма» и «патриотического воспитания». В статье отражены анализ и принципы ценностных взглядов наших ученых и их зарубежных коллег на патриотическое воспитание. В статье также описаны социально-педагогические основы «патриотизма» и «патриотического воспитания».*

***Ключевые слова:** патриотизм, патриотическое воспитание, патриотическая идея, менталитет, защитная сила, социальная среда, история, ценности, духовность, святая земля, гражданский долг.*

PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS AS AN IMPORTANT SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

K. R. Abdullaev

TDPU named after Nizami, researcher

***Abstract:** This article is devoted to the problems of patriotism in our country, reveals the essence of “patriotism” and “patriotic education”. The article reflects the analysis and principles of the value views of our scientists and their foreign colleagues on patriotic education. The article also describes*

the socio-pedagogical foundations of «patriotism» and «patriotic education».

Key words: *patriotism, patriotic education, patriotic idea, mentality, protective force, social environment, history, values, spirituality, holy land, civic duty.*

Ватанпарварлик — номусли ва назокатли туйғудир. Муқаддас сўзларни эҳтиёт қил, Ватанга муҳаббат хусусида дуч келган жойда оғиз кўпиртирма. Яхшиси — унинг фаровонлиги ва кудрати йўлида индамайгина меҳнат қил, -деб ёзади буюк педагог В. А. Сухомлинский [4. 52-б.].

Мақоламиз «ватанпарварлик» ва «ватанпарварлик тарбияси» тушунчаларининг моҳиятини очиб беришга бағишланган бўлиб, ўрта-махсус, касб-хунар коллеж ва техникумлари ўқувчиларида ватанпарварлик тарбияси муаммосига замонавий методологик ёрдашувни очиб бериш, ватанпарвар шахсларни тарбиялашнинг долзарб анъаналарини аниқлаш ватанпарварлик тарбиясига салбий таъсир этувчи омилларни ёритиш масалалари атрофлича қамраб олинди.

Илмий манбалар таҳлиллари Ўзбекистонда ватанпарварлик ғояси ривожланиши тарихи қуйидаги жиҳатларда намоён бўладиган ўзига хос хусусиятга эгаллигини кўрсатди:

- ўзбекистон ижтимоий муҳити ва ижтимоий-маданий яхлитлигини таъминловчи асосий омил;
- ўзбек халқига хос менталитет;
- ўзбек давлатчилиги тараққиёти маънавий асоси;
- шахснинг Ватан ҳимоясига маънавий-психологик тайёрлигининг фундаментал таркиби.

Ватанпарварлик тушунчасининг мазмун-моҳиятини янада теранроқ англашда мавжуд илмий луғатларнинг ўзига хос беқиёс ўрни мавжуд.

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида: “Ватанпарвар-ўз ватанини, она юртини, халқини чексиз севувчи, ватан манфаатлари учун жонбозлик кўрсатувчи. Ватанпарварлик-ватанпарварларга хос иш, хатти-ҳаракат, хислат” тарзида изоҳланади. Бугунги кунга келиб ватанпарвар сўзи фуқороларнинг ўз Ватанини севишини англатувчи рамзий сўзга айланиб улгурди [7.444-б.].

Қомусий луғатда «ватанпарварлик» сўзи «ватанга муҳаббат» сифатида талқин қилинади. Луғатда «ватанпарварлик» сўзи «ўз халқи, Ватанига бўлган муҳаббат, содиқлик»ни англатиши эътироф этилади. Педагогик қомусий луғатда ватанпарварлик сўзи моҳияти “ўз ватани, қадрдон тупроғи, маданий муҳитига бўлган муҳаббати” тарзида янада ойдинлаштирилади [8.348-б.].

Фалсафий луғатда ватанпарварлик сўзига нисбатан қуйидагича изоҳ

берилган: «ватанпарварлик – маънавий ва сиёсий тамойил, ватанига бўлган муҳаббат мазмунига эга бўлган чуқур ижтимоий ҳиссиёт, унинг ўтмиши ва бугуни учун фахр-ифтихор, ўз манфаатларини ўз манфаатларига бўйсиндиришга тайёрлик» [6. 543-б.].

Юқорида ифодаланган фикрлар таҳлилларига таянган ҳолда айтиш мумкинки, ватанпарварлик – бу ҳар бир фуқарога хос бўлган Ватанига содиқлик, унга бўлган муҳаббатини ўз ичига олган сифат, ўз Ватанига дахлдорлик, ўз Ватани ва халқи манфаатларига виждонан хизмат қилишга бўлган интилиш, тинчлик ва уруш пайтида уни ҳар қандай душманлардан ҳимоя қилишни англатади.

Мамлакатимиз ва хориж олимлари ватанпарварлик ғояси келиб чиқишини турли босқичга ажратадилар. Масалан, С.Н. Томилина, А.Ю. Парашин сингари муаллифлар ватанпарварлик ғоялари ва унинг таркибий қисмининг шаклланиши ва ривожланишининг беш асосий босқичини тавсифлайдилар [5. С.124].

С.Ф. Подлесная ўзининг тадқиқотларида ватанпарварлик тушунчаси ўз тараққиётида етти та изчилликдаги босқичлардан ўтганлигини эътироф этади [3. С.4]. Шу ва бошқа тадқиқотчиларнинг қарашлари таҳлиллари бу олимларнинг барчаси барча миллат ва халқларга хос бўлган инсоният цивилизацияси тарихининг илк даврларидан ҳозирги пайтга қадар бўлган даврини назарда тутганликларини кўрсатади. ватанпарварлик ғояларининг ривожланиши ўзбек халқи, унинг ерларини ташқи душманлардан ҳимоя қилиш зарурати туфайли босқичма-босқич шаклланиб борган;

ватанпарварликнинг шаклланишида халқ оғзаки ижоди, хусусан, дostonлар муҳим аҳамият касб этган. Ўзбек халқ фольклорига юрт ҳимояси, мардлик, жасорат ва қаҳрамонлик азал азалдан юқори нота-ларда куйланиб келган;

буюк саркардалар, озодлик ва эрк курашчиларининг Ватан ҳимоясидаги шахсий намунаси, мард ва жасурлиги турли даврларда жангчиларимизни жангларда жасурлик, қаҳрамонликка ундашнинг асо-сий омили вазифасини ўтаб келган;

ватанпарварлик ғоялари тарғиботида ислом дини, унинг муқаддас китоби, ҳадиси шарифларимиз улкан маънавий манба вазифасини ўтаб келган;

мамлакатимизда ватанпарварликнинг ёрқин тимсоли сифатида биз-гача етиб келган тарихий–бадий обидаларимиз, роман ва қиссаларимиз, пьесаларимизнинг беқиёс ўрни мавжуд;

ўзбек миллий ватанпарварлик ғояларининг асосини халқимизнинг жипслиги, ватанига бўлган самимий муҳаббати, аждодлар хотираси ҳамда келажакка бўлган улкан ишончи ташкил қилади.

Ўзбекистонда ваанпарварлик асосларининг пайдо бўлиши мил-

лий гоյ шаклланишини таъминлаб берди. Бугунги кунда у кўпмиллатли Ўзбекистон Республикаси халқларни бирлаштирувчи, ижтимоий институтлар ва социумнинг ҳаётий фаолияти асосларини ҳаракатлантирувчи кучи сифатида намоён бўлади.

Мамлакатимиз олимлари томонидан ватанпарварлик ҳодисасини талқин қилишда замирида илмий парадигма ётадиган турли ёндашувлар мавжуд. Улар орасидан нисбатан кенг тарқалган ёндашувлар сирасига ижтимоий-фалсафий, диний, социологик, тарихий, сиёсатшунослик ва педагогик каби жадвалда келтирилган ёндашувларни киритиш мумкин. Ватанпарварлик моҳиятини кўриб чиқишнинг асосий йўналишлари қисқача тавсифи.

Ёндашувлар Ватанпарварликнинг асосий хусусиятлари

Ижтимоий-фалсафий Ватанпарварлик жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларига хос бўлган энг муҳим, доимий кадриятлардан бири бўлиб, у шахснинг маънавий ривожланишининг энг юқори даражасини тавсифлайди ва ўзини Ватан фаровонлиги йўлида теран англашида намоён бўлади.

Диний Ватанпарварлик - бу Ватанга муҳаббат ва эҳтиром, унинг фаровондиги тўғрисида ғамхўрлик ва фидоийликка тайёрликда намоён бўладиган энг юқори маънавий ва ахлоқий туйғу.

Социологик Ватанпарварлик – кўп жабҳали ижтимоий-маданий кадрият, унинг замирида юрти манфаатлари учун фаол ҳаракатларга ундовчи Ватанга бўлган табиий боғлиқлик ва муҳаббат ётади.

Ватанпарварлик – ахлоқий ва сиёсий тамойил, Ватан манфаатларини ҳимоя қилишда конкрет яратувчанлик ишларида намоён бўладиган Ватани ўтмиши ва бугуни учун фахр-ифтихор мазмунига эга бўлган чуқур ижтимоий ҳиссиёт.

Маданиятшунослик Танпарварлик –бу юксак ижтимоий аҳамиятга эга бўлган ҳис-туйғулар, эътиқодлар, қарашлар, интилишлар, Ватан фаровонлиги учун ҳаракат қилишга тайёрлик ва қобилият шаклланадиган маскан. Ватанпарварлик маданият тарихи ва назарияси контекстида жамоатчилик, бирлик, қариндошлар, дўстлар, ватандошлар билан бирдамлик, уларнинг тақдирига дахлдорлик туйғусини ўз ичига олади

Тарихий Ватанпарварлик – бу ўзбек халқининг кўп арлик тамаддунининг тарихи, ижтимоий шарт-шароитлари маҳсули.

Сиёсий Ватанпарварлик – кадрият характериға эга бўлган сиёсий гоё, умуммиллий манфаатлар ҳимояси асоси, умуммиллий ўзлигини англашнинг сиёсий аҳамиятга молик базиси.

Педагогик Ватанпарварлик - ўз Ватани ўтмиши, бугуни ва эртаси билан боғлиқ кадриятлари, анъаналари ва стереотипларига бўлган ҳиссиётларида ифодаланадиган халқнинг миллий ўзлигини англаши-

нинг асоси. Ватанпарварлик - бу ижтимоий-фуқароликнинг юксак шакли, ўз Ватанини кўкларга кўтариш.

Юқоридаги жадвалнинг тузилишига қарамасдан, мамлакатимиз педагогларининг ватанпарварлик моҳиятига нисбатан замонавий қарашларини бир неча гуруҳга ажратган ҳолда кенгроқ кўриб чиқиш зарурати мавжуд.

Биринчи гуруҳ олимларимиз ватанпарварликка ижтимоий-сиёсий ва маънавий-ахлоқий ҳодиса сифатида қарайдилар. Уларнинг фикрича, ватанпарварлик юксак инсонпарварлик йўналиши, қонунларга бўлган итоат, Ватанга бўлган алоҳида муҳаббат, мамлакат ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ўзгаришларида фаол иштирок этадиган, давлат ҳимоя қудратини мустақкамлаш йўналишига эга бўлган ўзбек миллий характерининг ёрқин хусусияти сифтида характерланади.

Иккинчи гуруҳ олимлар ватанпарварликни ижтимоий онг ҳодисаси сифатида кўрадилар. Ушбу қараш нуқтаи назаридан ватанпарварлик ҳодисаси ўзбекистонда истиқомат қиладиган халқларнинг ўзаро ҳамкорликдаги тарихий ҳаётий тажрибалари асосида шаклланган маданий алоқаларини таъминлайдиган Ватанга бўлган муҳаббатлари, ундан фахр ҳиссини туйишларини байналмилал қадриятлар билан уйғунлаштирадиган миллий психологик хусусиятлари билан шартланади.

В. В. Пионтковскийнинг фикрича, «ватанпарварлик ижтимоий онг ҳодисаси сифатида» байналмилаллик ва миллийлик каби икки таркибий қисмлар фаолияти шаротидагина меъёрида фаолият юритада оладиган мураккаб динамик тизим сифатида қаралиши мумкин. Ватанпарварликнинг намоён бўлиши турли шаклларда ифодаланиши мумкин:

- ахлоқий тамойилларга асосланадиган методологик;
- ахлоқий ҳиссиётларни тарбиялаш орқали эмоционал-психологик;
- интеграциялашган ахлоқий сифат тарзида тарбияланадиган хулқий;
- ижтимоий онг орқали шакллантириладиган фалсафий [2.с.326].

Учинчи гуруҳ тадқиқотчилари ватанпарварликни ўзбек миллати вакилларига хос мажмуавий шахс сифати ва ижтимоий педагогик ҳодиса сифатида талқин қиладилар.

Ватанпарварлик ўзбек халқига асрлар мобайнида хос бўлган, унинг менталитети, тарихи, маданияти, Ватани, халқига бўлган муҳаббати, душманларига нафрати, унинг озодлиги ва мустақиллиги йўлида қурбон бўлишга тайёрлигининг ажралмас асосини ташкил қилади.

Тўртинчи гуруҳ педагоглар ватанпарварлик ижтимоий муҳитда инсон фаолияти ва хулқи йўналишини белгилаб берадиган фикрлар соҳасини

қамраб олади деган қарашни илгари сурадилар.

Бешинчи гуруҳ вакиллари ватанпарварлик – бу Ватанини ташқи агрессорларнинг қуролли босқинидан ҳимоя қилиш, унинг равнақи йўлида юксак самарали меҳнат қилиш, ўз Ватанига нисбатан қадриятли муносабатда бўлиш, инсон маънавий ривожланиши ва ўзлигини англашининг юксак даражасига мос бўлган шахснинг интеграл сифатлари.

Р.А.Мавлянова ёзишича, ўзбек халқи ватанпарварлиги моҳияти замонавий жамиятни тартибга солишда ўз аксини топади «... жамиятнинг муносиб турмуш тарзи, унинг мавжудлигининг муҳим тизими ёки организи ҳисобланади. Айнан шу нуқтаи назардан ватанпарварлик жамиятнинг ҳаётий қодирлиги, автономлиги, ўзига хослигини сақлашини ифодалайди»

[1. 64-б.].

Ватанпарварликка нисбатан берилган қоида таърифлар асосида ватанпарварлик ҳодисасининг асосий элементлари сифатида куйидагиларни ажратиш кўрсатиш имконини беради:

- Ватанига, ўз туғилиб ўсган, истиомат қилаётган масканига бўлган самимий ва соф муҳаббат;
- ўз Ватани, унинг ҳарбий ва жанговар қудрати, анъаналари, давлатчилиги, тили, тарихи, маданияти ва эришган ютуқларидан фахр –ифтихор ҳиссини туйиш;
- Ватанига содиқлик ва вафодорлик;
- Ватан ҳимоясига тайёр туриш;
- Босқинчи ва душманларга нисбатан нафрат.

Демак, ватанпарварлик ҳодисаси маънавий сифат, ахлоқий-сиёсий тамойил сифатида қаралиб. Ватанпарварлик моҳияти (умумий кўринишда) Ватанига бўлган ҳақиқий садоқат, вафо, муҳаббат, унга хизмат қилиш, кўлида қурол билан уни ҳимоя қилиш кабилар билан характерланади ва таълим –тарбия жараёнида муҳим ижтимоий педагогик аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мавлянова Р.А. Умумий педагогика. Т: 2011й. «Янги авлод» 64-б.
2. Пионтковский, В. В. Патриотическое воспитание учащейся молодежи в условиях регионального образования: дисс. ... док. рождение процесса военно-патриотического воспитания флотской молодежи: монография. – Новороссийск: ГМУ им. адм. Ф. Ф. Ушакова, 2015. – 124 с.
6. Фалсафий луғат. “Фан” нашриёти. Т6 1998-543-бет.
7. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти. -Т:-444-бет.
8. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. “Ўздавнашр” Давлат илмий нашриёти. -Т:-328-бет.